

เพลงพื้นบ้านในจังหวัดพิษณุโลกในมิติของการสื่อสารทางวัฒนธรรม

กิตติมา ชาญวิชัย¹

kittimak@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการนำเสนอผลการศึกษา เพลงพื้นบ้านในจังหวัดพิษณุโลกในมิติของการสื่อสารทางวัฒนธรรม ในด้านของความสำคัญของเพลงพื้นบ้านที่มีต่อชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างเพลงพื้นบ้านกับสื่อมวลชน รวมถึงวิธีการถ่ายทอดเพลงพื้นบ้านสู่ชุมชนอย่างยั่งยืนในแง่ของการอนุรักษ์สืบสานและการสื่อสารเชิงวัฒนธรรม ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการศึกษาจากเอกสาร การสังเกต และการสัมภาษณ์เจาะลึก (In – depth interview) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลคือ พ่อเพลง แม่เพลง ที่เป็นต้นกำเนิดของเพลงพื้นบ้านในท้องถิ่น ผู้นำความคิดเห็น รวมถึงเจ้าหน้าที่ของรัฐจาก 6 อำเภอ ผลการศึกษาพบว่า เพลงพื้นบ้านเป็นความภาคภูมิใจในแง่ของ (1) การเป็นประเพณีที่ทรงคุณค่า (2) เป็นสิ่งยึดโยงผู้คนในชุมชนเข้าด้วยกัน (3) ก่อให้เกิดความรักความสามัคคี (4) ทำให้เกิดความสุขสนุกสนาน ในยามที่ได้ขับร้องร่วมกัน (5) ทำให้เกิดการประสานการทำงานร่วมกันระหว่างคนในชุมชน (6) ทำให้ผู้คนผ่อนคลายความเครียด (7) เป็นการฝึกสมองให้กับผู้ที่ขับร้อง ในแง่ของการอนุรักษ์สืบสานเพลงพื้นบ้านพบว่า ต้องการให้ “ภาครัฐ” เข้ามามีส่วนช่วยมากที่สุดส่วนสื่อมวลชน ชุมชนและสถานศึกษา รวมถึงนักวิชาการ ต่างถูกกล่าวถึงในลำดับต่อ ๆ มา

คำสำคัญ: เพลงพื้นบ้าน, การสื่อสารทางวัฒนธรรม

ABSTRACT

This article presents the result from the study of folk songs in Phitsanulok province. The study focuses on the dimension of cultural communication in terms of its importance to the community, relationship between folk songs and mass media, and a process to sustainably preserve and prolong folk songs in the community. Qualitative research methods including document research, observation, and in-depth interview has been used with the masters of folk songs, opinion leaders and government officers from 6 districts. The result shows that folk songs are the pride of the community in terms of its (1) traditional value, (2) ability to connect people together, (3) ability to build up unity, (4) fun when singing together, (5) ability to coordinate activities between people, (6) relaxation, and (7) ability to sharpen intelligence of the singer. Government action is the most need to preserve folk songs. Mass media, community, and schools including scholars were also mentioned as needs.

Keywords: folk songs, cultural, communication

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจำคณะวิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

“เพลง” คือสิ่งที่เราได้ยินแล้วเกิดการรับรู้ด้วยความหมาย อารมณ์ และการตอบสนองต่อเสียงที่ได้ยิน “เพลง” จะประกอบด้วย เนื้อร้อง-ทำนอง-จังหวะคุณภาพของเสียงตลอดจน ลีลา และ อารมณ์ ส่วนคำว่า “พื้นบ้าน” หมายถึง สิ่งที่มีและเกิดขึ้น ในท้องถิ่นชนบท และมีบทบาทตลอดจนเป็นวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นมีการสืบทอดและดำรงรักษาไว้เพื่อเป็น มรดกทางปัญญา ความหมายโดยรวมของ “เพลงพื้นบ้าน” ก็คือเพลงที่เกิดขึ้นในกลุ่มคนในชนบท ที่มีลักษณะเฉพาะและมีเอกลักษณ์ของตนเองสามารถถ่ายทอดวิถีชีวิตของคนในชุมชนนั้นและยังสามารถ บอกถึงประวัติศาสตร์ เชื้อชาติ การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในการดำรงชีวิต ของคนในท้องถิ่นนั้น ๆ ได้ตลอดจนเรื่องของศาสนา พิธีกรรมและความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ที่มีอิทธิพลต่อคนในชนบท (วิรัตน์ เจริญผ่อง, 2542)

จากการทบทวนวรรณกรรมทำให้พบว่า เพลงพื้นบ้าน ถือเป็นสื่อพื้นบ้านที่สำคัญ และได้ทำหน้าที่สำคัญๆ หลายประการตามการศึกษาของนักวิชาการด้านนิเทศศาสตร์ อาทิ การทำหน้าที่ปลดปล่อยแรงผลักดันทางเพศ ให้การศึกษาและสำนึกทางการเมือง รวมไปถึงการให้ความบันเทิง การศึกษาเพลงพื้นบ้าน ในฐานะสื่อทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า การดำรงอยู่ ปรับตัวของสื่อชนิดนี้ในสังคมไทยจึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจอย่างยิ่ง

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้มุ่งศึกษาเพลงพื้นบ้านเฉพาะกลุ่ม ในเขตจังหวัดพิษณุโลก ในแง่ของการทำหน้าที่เป็นตัวกลางของการสื่อสารทางวัฒนธรรมที่เป็นตัวแทนของวิถีชีวิตทั้งมวลของสังคมโดยมุ่งประเด็นไปที่ความเหมือน แตกต่าง หรืออาจเกิดการทำหน้าที่อื่น ๆ นอกเหนือจากที่นักวิชาการสำนักต่าง ๆ ได้ศึกษาไว้ นอกจากนี้การศึกษาวิธีการถ่ายทอดเพลงพื้นบ้านสู่ชุมชนอย่างยั่งยืนในแง่ของการอนุรักษ์สืบสานเป็นสิ่งที่คุณวิจัยได้ให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาความสำคัญของเพลงพื้นบ้านที่มีต่อชุมชนในมุมมองของพ่อเพลง แม่เพลง ผู้นำความคิดเห็น และเจ้าหน้าที่ของรัฐ
2. เพื่อศึกษาวิธีการถ่ายทอดเพลงพื้นบ้านสู่ชุมชนอย่างยั่งยืนในแง่ของการอนุรักษ์สืบสานและการสื่อสารเชิงวัฒนธรรม

ขอบเขตของงานวิจัย

เป็นการวิจัยในเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้การศึกษาวิจัยเอกสาร การสังเกต และการสัมภาษณ์เจาะลึก (In – depth interview) จากคำถามที่ได้เตรียมไว้ เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล และทำการศึกษาวิจัยในอำเภอต่าง ๆ ในจังหวัดพิษณุโลก ที่มีเพลงพื้นบ้านที่โดดเด่น เมื่อสำรวจข้อมูลเบื้องต้นทำให้พบว่า 6 ใน 9 อำเภอของจังหวัดพิษณุโลก มีเพลงพื้นบ้านที่เป็นเอกลักษณ์ และผู้วิจัยสามารถเข้าถึงข้อมูลได้ ได้แก่ อำเภอเมือง นครไทย วัดโบสถ์ บางระกำ เนินมะปราง และชาติตระการ

นิยามศัพท์

เพลงพื้นบ้าน คือ เพลงที่เกิดขึ้นในกลุ่มคนในชนบท ที่มีลักษณะเฉพาะและมีเอกลักษณ์ของตนเองสามารถถ่ายทอดวิถีชีวิตของคนในชุมชนนั้นและยังสามารถบอกถึงประวัติศาสตร์ เชื้อชาติ การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในการดำรงชีวิต ของคนในท้องถิ่นนั้น ๆ ได้ซึ่งในงานวิจัยนี้มุ่งเน้นไปที่เพลงพื้นบ้านที่เรียกว่า “เพลงปฎิพากย์” คือ เพลงที่ใช้ร้องว่าแก้กันเป็นกลอนสวด เป็นทำนองแก้กรรมกัน ซึ่งผู้ร้องทั้งชายและหญิง จะต้องใช้ปฏิภาณไหวพริบโต้ตอบกันอย่างทันควัน ส่วน “เพลงประกอบพิธี” นั้น จะเป็นกลุ่มเพลงที่มีเนื้อหาเรื่องราวที่เน้นไปที่วิธีการ ขั้นตอนเกี่ยวกับการสั่งสอนและความกตัญญู

การสื่อสารเชิงวัฒนธรรม หมายถึง การสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นวิถีชีวิตทั้งมวลของ
ผู้คนในสังคม ตามแนวคิดของ G. Klemm ที่เริ่มใช้คำว่า วัฒนธรรมในความหมายว่า ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีการ
สร้างสรรค์เพิ่มเติมจากธรรมชาติ เป็นกิจกรรมที่มนุษย์ทำขึ้น โดยไม่มีการจำแนกชั้นวรรณะ ซึ่งในงานวิจัยนี้มุ่ง
มองไปที่การสื่อสารด้วย “เพลงพื้นบ้านในชนบท”

ท้องถิ่น หมายถึง หมายถึง พื้นที่และขอบเขตชุมชน ที่มีกลุ่มคนอาศัยอยู่ มีการพึ่งพาอาศัยกัน มีการ
ปะทะสังสรรค์กันทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมจนปรากฏรูปแบบทางวัฒนธรรมที่เหมือนกัน และ
แตกต่างไปจากชุมชน ในท้องถิ่นอื่น

เจ้าหน้าที่ของรัฐ หมายถึง กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก อบต. รวมถึงนักวิชาการวัฒนธรรมอำเภอ
นักวิชาการวัฒนธรรมจังหวัด

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ตระหนักถึงความสำคัญของเพลงพื้นบ้านที่มีต่อชุมชน
2. ได้ทราบความสัมพันธ์ระหว่างเพลงพื้นบ้านกับสื่อมวลชน
3. ได้ค้นพบวิธีการถ่ายทอดเพลงพื้นบ้านสู่ชุมชนอย่างยั่งยืนในแง่ของการอนุรักษ์สืบสานและการ
สื่อสารเชิงวัฒนธรรม

งานวิจัยเรื่อง เพลงพื้นบ้านในจังหวัดพิษณุโลกในมิติของการสื่อสารทางวัฒนธรรมผู้วิจัยได้ทบทวน
วรรณกรรมโดยใช้แนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ มาเป็นกรอบในการศึกษาดังนี้

1. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับเพลงพื้นบ้าน
2. วัฒนธรรมและการสื่อสารทางวัฒนธรรม
3. แนวคิดเกี่ยวกับสื่อพื้นบ้าน
4. แนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างสื่อพื้นบ้านกับสื่อมวลชนและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
โดยมีวิธีดำเนินการวิจัยเป็นลำดับขั้นตอนดังนี้

1. การศึกษาข้อมูล เอกสาร หลักฐานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง
2. การสำรวจภาคสนามเบื้องต้น
3. นำข้อมูลที่ได้จากเอกสาร ข้อมูลภาคสนาม มาเป็นข้อมูลในการตั้งคำถามวิจัย
4. นำข้อคำถามเสนอให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบ
5. การเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เจาะลึก (In – depth interview) กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูล (Informants)
จากแนวคำถามที่ตั้งไว้และใช้การสังเกต (Observation) ตลอดเวลาที่อยู่ในสนามวิจัย
6. นำข้อมูลที่ได้มาจัดหมวดหมู่ วิเคราะห์ โดยใช้แนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ มาเป็นกรอบในการอธิบาย
ปรากฏการณ์
7. การอภิปรายผลการวิจัย
8. การนำเสนอรายการการวิจัยฉบับสมบูรณ์

แหล่งข้อมูลของการวิจัย

1. ข้อมูลจากบุคคลผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเลือกผู้ให้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ (Purposive Sampling) ทำ
การสัมภาษณ์เจาะลึกกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมด แล้วนำมาใช้สรุปและอภิปรายผลร่วมกับผลการวิจัยที่ได้จาก
การวิเคราะห์เอกสารและการสังเกต (Observation) ต่อไป

2. ข้อมูลจากเอกสารได้ใช้ข้อมูล หลักฐาน และเอกสารเกี่ยวกับเพลงพื้นบ้านจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่
เกี่ยวข้อง ทั้งจากสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ได้แก่ ตำรา หนังสือ วารสาร หนังสือพิมพ์ วิทยานิพนธ์ รวมถึงงานวิจัยต่าง ๆ

3. ข้อมูลจากการสังเกตใช้วิธีการสังเกต (Observation) ซึ่งข้อมูลจากการสังเกตคณะผู้วิจัยคาดว่าจะได้พบสิ่งที่เกิดขึ้นจริงซึ่งจะมีประโยชน์ในการวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกับข้อมูลในส่วนอื่น ๆ โดยสังเกตทั้งในภาพรวมและเฉพาะส่วน ที่ต้องการศึกษาตามวัตถุประสงค์การวิจัย

การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูล

จากที่การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) คัดเลือกผู้ให้ข้อมูล (Informants) โดยใช้วิธีการเลือกผู้ให้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ (Purposive Sampling) ซึ่งได้ระบุคุณลักษณะของบุคคลในกลุ่มที่ต้องการศึกษาไว้เพื่อเป็นเกณฑ์ในการเลือก จากนั้นจึงสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In - depth Interview) จนข้อมูลอิ่มตัวได้ข้อมูลที่มีความหมาย สามารถตอบคำถามวิจัยและวัตถุประสงค์ในการวิจัยได้ ผู้ให้ข้อมูลในงานวิจัยนี้ได้แก่ พ่อเพลง แม่เพลง ที่เป็นต้นกำเนิดของเพลงพื้นบ้านในท้องถิ่น ผู้นำความคิดเห็น รวมถึงเจ้าหน้าที่ของทางราชการ อาทิกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นักวิชาการวัฒนธรรมจังหวัด และวัฒนธรรมอำเภอ จาก 6 อำเภอจำนวน 13 คน

การตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ใช้วิธีการทดสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลจากเอกสารโดยอาศัยวิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ได้แก่ การเปรียบเทียบข้อมูลเรื่องเดียวกันจากแหล่งต่าง ๆ รวมถึงตัวผู้ให้สัมภาษณ์ ประกอบเข้ากับการพิจารณาถึงความน่าเชื่อถือและความน่าเชื่อถือของข้อมูลนั้น ๆ

ส่วนข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์บุคคล ใช้หลักเกณฑ์ในการทดสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยวิธี Triangulation เพื่อสร้างสมดุลให้กับอคติที่อาจเกิดขึ้นนั้น ใช้วิธีการตรวจสอบจากข้อมูลหลายแหล่ง (Data Triangulation) โดยการใช้คำถามเดียวกันในการสัมภาษณ์บุคคลบางกลุ่ม เพื่อเป็นการตรวจสอบคำตอบ นอกจากนั้นการตรวจสอบจากหลายวิธีวิจัย (Methodological Triangulation) คือ การสังเกต (Observation) แล้วนำข้อมูลดังกล่าวมาใช้ประกอบกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ และข้อมูลจากเอกสารหลักฐานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องวิธีการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลที่แตกต่างกัน ซึ่งเป็นวิธีการสร้างความน่าเชื่อถือ (Credibility) และความถูกต้องแม่นยำของข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In - depth Interview) กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ให้ข้อมูล (Key Informant) เป็นรายบุคคล ในประเด็นคำถามที่เตรียมไว้ล่วงหน้า ผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างด้วยตนเอง ตามวันเวลาและสถานที่ที่ได้นัดหมาย
2. การสังเกต (Observation) จะใช้วิธีการสังเกตตลอดเวลาที่อยู่ในสนาม ทั้งการสังเกตทั่วไปและการสังเกตประกอบกับการสัมภาษณ์เจาะลึก กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูล
3. ข้อมูลหลักฐานและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการค้นคว้าวิจัย ได้มาจากสถานที่ต่าง ๆ เพื่อประกอบการศึกษาให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ดังต่อไปนี้บทความวิชาการ วารสาร วิทยานิพนธ์ ตำรา และ Web Site ที่เกี่ยวข้อง

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในงานวิจัยนี้จะประกอบไปด้วย การลดทอนขนาดและปริมาณของข้อมูล (Data Reduction) การเลือกแสดงหลักฐานข้อมูล (Data Display) และการสร้างและทดสอบยืนยันผลสรุป (Conclusion and Verification) จากนั้นเรียบเรียงข้อมูลโดยนำเสนอด้วยการบรรยายพรรณนา

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง เพลงพื้นบ้านในจังหวัดพิษณุโลกในมิติของการสื่อสารทางวัฒนธรรมจะนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นลำดับดังนี้

1. ผลจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. ผลจากการสังเกตและสัมภาษณ์เจาะลึกกลุ่มผู้ให้ข้อมูล โดยแบ่งออกเป็น 5 ประเด็นสำคัญ ได้แก่
 - 2.1 ความสำคัญ คุณค่า และการทำหน้าที่ของเพลงพื้นบ้านต่อชุมชน
 - 2.2 การสื่อสารทางวัฒนธรรมของเพลงพื้นบ้าน: ในแง่ของภาษา เนื้อหาเรื่องราว และการเล่าเรื่องของเพลงพื้นบ้าน
 - 2.3 จุดเด่น ความเหมือนและความต่างของเพลงพื้นบ้านในแต่ละพื้นที่
 - 2.4 วิธีการในการถ่ายทอด และอนุรักษ์สืบสานเพลงพื้นบ้าน
 - 2.5 ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการอนุรักษ์สืบสานเพลงพื้นบ้าน

1. ผลจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วรรณกรรมร้อยกรองชาวบ้าน สามารถแบ่งประเภทได้ดังต่อไปนี้

1. เพลงกล่อมเด็ก 2. เพลงเด็กเล่น 3. เพลงร่ำว 4. เพลงปฎิพากย์ซึ่งยังสามารถแบ่งได้เป็น (ก) เพลงลิเกชาวบ้าน เป็นเพลงที่ใช้ร้องกันในยามว่างหรือเวลาลงแขกที่เกี่ยวข้องทำให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลิน บางครั้งก็เป็นลักษณะเกี่ยวพาราสีด้วย (ข) เพลง ฟิน เล เล หรือ อิน เล เล ซึ่งเป็นเพลงที่ชายหนุ่มและหญิงสาวใช้ร้องโต้ตอบกันในเวลาพบกันในงานเทศกาล การร้องโต้ตอบกันจะเป็นการโต้ตอบกันอย่างสด ๆ
5. เพลงประกอบพิธีเป็นเพลงที่ใช้ร้องประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ หรือบางครั้งก็ใช้ร้องประกอบพิธี แต่มุ่งเน้นความสนุกสนานเป็นสำคัญ เช่น เพลงร้องในขณะที่แห่นาค เพลงประกอบพิธีขอฝน เพลงประกอบพิธีเลี้ยงปู่หรือเลี้ยงผีบรรพบุรุษ เป็นต้น

เพลงพื้นบ้านในจังหวัดพิษณุโลกในปัจจุบันจากการศึกษาจากเอกสารต่าง ๆ พบว่า ยังปรากฏว่ามีให้พบเห็นในทุกรูปแบบ ขึ้นอยู่กับว่าในแต่ละท้องถิ่นจะให้ความสำคัญหรือนำหนักกับเพลงในรูปแบบใดมากกว่ากัน อาทิ เพลงอินเลเล เป็นเพลงปฎิพากย์ที่ชาววัดโบสถ์นิยมเล่นจนถึงเป็นจุดเด่นของอำเภอวัดโบสถ์ ส่วนเพลง ฟินเลเล ที่มีความคล้ายคลึงกันกับ อินเลเล กลับเป็นจุดเด่นของชาวอำเภอนครไทย ส่วนอำเภอเมือง มีเพลงมั่งคละที่เป็นเอกลักษณ์

2. ผลจากการสังเกตและสัมภาษณ์เจาะลึกกลุ่มผู้ให้ข้อมูล

2.1 ความสำคัญ คุณค่า และการทำหน้าที่ของเพลงพื้นบ้านต่อชุมชน

ในประเด็น “ความสำคัญ คุณค่า และการทำหน้าที่ของเพลงพื้นบ้านต่อชุมชน” พบว่า เพลงพื้นบ้านเป็นความภาคภูมิใจในแง่ของ (1) การเป็นประเพณีที่ทรงคุณค่า การอนุรักษ์วัฒนธรรมเพลงพื้นบ้านก็คือการอนุรักษ์ประเพณีที่ดีงามของชาติเอาไว้ (2) นอกจากนั้นเพลงพื้นบ้านยังเป็นสิ่งยึดโยงผู้คนในชุมชนเข้าด้วยกัน ทำให้มีโอกาสนในการพูดคุยสื่อสารกันผู้คนอื่น ๆ ที่จะช่วยกันในการสืบทอดวัฒนธรรมเหล่านี้ (3) ซึ่งผลสืบเนื่องก็คือการก่อให้เกิดความรักความสามัคคี อีกทั้ง (4) เพลงพื้นบ้านยังทำให้เกิดความสนุกสนาน ความบันเทิงเริงใจในยามที่ได้ขับร้องร่วมกัน (5) ทำให้เกิดการประสานการทำงานกิจกรรมร่วมกันระหว่างคนในชุมชน (6) สามารถทำให้ผู้คนผ่อนคลายความเครียดและ (7) เป็นการฝึกสมองให้กับผู้ที่ขับร้องอีกด้วย

2.2 การสื่อสารทางวัฒนธรรมของเพลงพื้นบ้าน: ในแง่ของภาษา เนื้อหาเรื่องราว และการเล่าเรื่องของเพลงพื้นบ้าน

ในประเด็น “การสื่อสารทางวัฒนธรรมของเพลงพื้นบ้าน” ในแง่ของภาษา เนื้อหาเรื่องราว และการเล่าเรื่องที่มีอยู่ในเพลงพื้นบ้านนั้น ข้อมูลที่ได้ค่อนข้างหลากหลายและแตกต่าง ได้แก่

1. เพลงพื้นบ้านมี การสื่อสารและการแสดงออกของเพลงโดยใช้ภาษาดั้งเดิมของแต่ละท้องถิ่น เพลงจะถูกนำเสนอในรูปแบบของความบันเทิงและความสนุกสนานเป็นหลัก (ในกลุ่มเพลงป๊อปปูล่า) ซึ่งจะสะท้อนความบันเทิงและความสนุกสนานดังกล่าวมากับการใช้การแต่งกายสีสันสดใส หรือเสื้อผ้าลายดอกและท่วงท่าการร่ายรำที่รวดเร็วทะมัดทะแมงให้เข้ากับจังหวะการร้องที่รวดเร็ว ได้ตอบทันควันของเพลงพื้นบ้าน

2. เพลงพื้นบ้านถูกร้อยกรองขึ้นด้วยภาษาถ้อยคำที่เรียบง่ายแต่กินใจเกินความ สิ่งนี้เองที่ทำให้เพลงพื้นบ้านมีคุณค่า เพราะมันเป็นศิลปะอย่างหนึ่งอย่างแท้จริง (ทั้งกลุ่มเพลงป๊อปปูล่า และเพลงประกอบพิธี)

3. เพลงพื้นบ้านในกลุ่มเพลงป๊อปปูล่า “มีเรื่องราวหรือเนื้อหาเน้นไปที่มีการต่อกร การชกกัน และการเกี้ยวพาราสี ระหว่างชายหญิง” อาทิ เพลง ฟิน เล เล ที่เป็นเพลงป๊อปปูล่าของชาวนครไทยที่สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ “จะร้องแก๊กกันเป็นกลอนสด ซึ่งต้องใช้ปฏิภาณไหวพริบโต้ตอบอย่างทันควัน เนื้อร้องจะเป็นการเกี้ยวพาราสีกันบ้าง ตัดพ้อต่อว่า หรือบางครั้งก็เป็นการว่ากระທးเทียบ เสียดสีหรือล้อเลียนกัน” ส่วนเพลงพื้นบ้านในกลุ่มเพลงประกอบพิธี “มีเนื้อหาเรื่องราวไปที่วิธีการขั้นตอน การสั่งสอนและความกตัญญู”

4. เพลงพื้นบ้านส่วนใหญ่มีการเล่าเรื่องที่สามารรถปรับเปลี่ยนไปตามสถานที่ร้อง ที่แสดง หรือเป็นไปตามช่วงเวลา โดยใช้ทำนองเพลงหลักเหมือนเดิมแสดงให้เห็นถึงไหวพริบและสติปัญญาของชาวบ้านนอกจากนั้นช่วงเวลา (เทศกาล) ที่ใช้ในการร้องเพลงพื้นบ้านนั้น ถือเป็นกลยุทธ์ ที่ดึงดูดคนในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในงานต่าง ๆ ของชุมชนได้ เพลงพื้นบ้านจึงอาจเรียกว่า เป็นกลยุทธ์การสื่อสารทางวัฒนธรรมของชุมชน ได้อย่างดี

2.3 จุดเด่น ความเหมือนและความต่างของเพลงพื้นบ้านในแต่ละพื้นที่

ในประเด็น “จุดเด่น และความต่างของเพลงพื้นบ้านในแต่ละพื้นที่” นั้น สิ่งที่ทำให้ข้อมูลเห็นว่า เพลงพื้นบ้านมี “ความเหมือน” กันมากที่สุดคือ

1. วิธีในการร้อง ที่เน้นความสนุกสนานเป็นส่วนใหญ่ มีการหยอกเย้า และการเกี้ยวพาราสี โดยเฉพาะเพลงในกลุ่มที่เรียกว่า “เพลงป๊อปปูล่า” ซึ่งหมายถึงเพลงที่ใช้ร้องว่าแก๊กกันเป็นกลอนสด เป็นทำนองแก๊กครมกัน ซึ่งผู้ร้องทั้งชายและหญิง จะต้องใช้ปฏิภาณไหวพริบโต้ตอบกันอย่างทันควัน”

2. โอกาสในการร้องคือ ในงานที่เป็นงานบุญต่าง ๆ อาทิ วันสงกรานต์ งานทอดกฐิน ทอดผ้าป่า หรืองานบวช เป็นต้น

ในแง่ของ “ความแตกต่าง” นั้น พบว่า

1. การใช้ดนตรีประกอบเพลงในแต่ละพื้นที่ อาทิ บางพื้นที่ใช้เพียงการปรบมือให้เข้าจังหวะ บางพื้นที่มีการเคาะกะลา หรือมีเครื่องดนตรีเฉพาะอย่างมั่งคละ เป็นต้น

2. ภาษาที่ต่างกันไปของแต่ละท้องถิ่น ก่อให้เกิดเอกลักษณ์เฉพาะของเพลง ที่ใช้ร้องในท้องถิ่นนั้น ๆ สิ่ง “ควร” ทำให้เกิดขึ้นกับเพลงพื้นบ้านมี 2 ประเด็นที่น่าสนใจคือ

1. “ควรพยายามช่วยกันอนุรักษ์ภาษาที่เป็นจุดเด่นของแต่ละท้องถิ่นเอาไว้ โดยหากภาษาเหล่านั้นปรากฏในเพลงพื้นบ้านก็จะช่วยได้มากในแง่ของการสืบทอด เพราะภาษาแสดงความเป็นพวกพ้องเดียวกัน แสดงให้เห็นถึงประวัติศาสตร์และความเป็นมาของผู้คนแต่ละท้องถิ่น”

2. “สำหรับเพลงพื้นบ้านที่ไม่มีเนื้อร้องอย่างมั่งคละ อาจารย์เริ่มให้มีการประยุกต์ให้มีเนื้อเพลงที่ทำให้สามารถร้องตามได้ ซึ่งจะช่วยให้ง่ายแก่การจดจำของคนรุ่นต่อ ๆ ไป”

2.4 วิธีการในการถ่ายทอด และอนุรักษ์สืบสานเพลงพื้นบ้าน

ในประเด็น “วิธีการในการถ่ายทอด และอนุรักษ์สืบสานเพลงพื้นบ้าน” นั้นพบว่าทุกภาคส่วนต่างมีความสำคัญที่จะช่วยกันอนุรักษ์ เผยแพร่และสืบสานวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของไทยนี้ ดังตาราง 1 แสดงวิธีการในการถ่ายทอดและอนุรักษ์สืบสานเพลงพื้นบ้าน

จะเห็นได้ว่าผู้ให้ข้อมูล 3 กลุ่มได้ให้ความสำคัญกับครอบครัวเป็นอย่างมาก โดยบอกว่า “ครอบครัวต้องให้ความสำคัญก่อน โดยการสังเกตดูผู้สูงอายุ (พ่อเพลงแม่เพลง) เล่นและร้อง ถือเป็นการสร้างจิตสำนึกและโน้มน้าวจิตใจในเบื้องต้นตามมาด้วย “โรงเรียน แวดวงการศึกษา ควรเข้ามามีส่วนร่วม อาจบรรจุลงในหลักสูตรท้องถิ่น เชิญวิทยากรที่เป็นชาวบ้าน พ่อเพลงแม่เพลงเข้าไปสอน หรือมีการนำการตลาดเข้ามาช่วย” นอกจากนั้นในโอกาสพิเศษต่าง ๆ ก็ควรนำการแสดงเพลงพื้นบ้านเหล่านั้นให้เข้าไปมีส่วนร่วม ซึ่งในส่วนนี้อาจเป็นความช่วยเหลือของภาครัฐ ร่วมกับชุมชน และพ่อเพลงแม่เพลงทั้งหลายซึ่งจะได้กล่าวถึงในหัวข้อ “ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการอนุรักษ์สืบสานเพลงพื้นบ้าน” ต่อไป

2.5 ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการอนุรักษ์สืบสานเพลงพื้นบ้าน

ในประเด็น “ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการอนุรักษ์สืบสานเพลงพื้นบ้าน” พบว่าผู้ให้ข้อมูลทั้งที่เป็นพ่อเพลงแม่เพลง ผู้นำความคิดเห็น ต้องการให้ “ภาครัฐ” เข้ามามีส่วนช่วยมากที่สุดโดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ความช่วยเหลือในแง่ของงบประมาณ และการหางานแสดงที่เป็นแหล่งแสดงความสามารถให้กับพ่อเพลงแม่เพลงเหล่านี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแสดงเพื่อต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง รวมถึงต้องการให้ภาครัฐเข้ามามีส่วนช่วยในด้านการประชาสัมพันธ์

ส่วนสื่อมวลชน ชุมชนและสถานศึกษา รวมถึงนักวิชาการ ต่างมีส่วนช่วยในลำดับต่อมาในหลาย ๆ แง่มุม ในมุมมองของผู้ให้ข้อมูลบางส่วนให้ความเห็นที่เกี่ยวกับสื่อมวลชน ระบุว่า “สื่อมวลชนจะสนใจสื่อพื้นบ้านในระยะสั้น อาทิ นำเสนอรายการเพียงครั้งคราวแล้วก็หายไป และทำในเชิงธุรกิจมากกว่าทำให้การอนุรักษ์สืบสานชาติความต่อเนื่อง” ดังนั้นปัจจัยสนับสนุนที่จะทำให้เกิดประโยชน์ต่อการอนุรักษ์เพลงพื้นบ้าน จึงมุ่งมองไปที่บุคคลที่เป็นเครือญาติ รวมถึงพ่อเพลงแม่เพลง ที่จะมีส่วนช่วยในการสืบทอดเพลงพื้นบ้านเหล่านี้ค่อนข้างสูง

การอภิปรายผลการวิจัย

ในการอภิปรายผลการวิจัย สามารถสรุปเป็นประเด็นต่าง ๆ ตามข้อค้นพบที่ได้ดังนี้

1. ข้อค้นพบที่ว่า “เพลงพื้นบ้านเป็นความภาคภูมิใจในแง่ของการเป็นประเพณีที่ทรงค่า การอนุรักษ์วัฒนธรรมเพลงพื้นบ้านก็คือการอนุรักษ์ประเพณีที่ดีงามของชาติเอาไว้ นอกจากนั้นเพลงพื้นบ้านยังเป็นสิ่งยึดโยงผู้คนในชุมชนเข้าด้วยกัน และยังสามารถทำให้เกิดการประสานการทำงานกิจกรรมร่วมกันระหว่างคนในชุมชน อีกทั้งสามารถทำให้ผู้คนผ่อนคลายความเครียดรวมถึงเป็นการฝึกสมองอีกด้วยนั้น”

หากจะวิเคราะห์เพลงพื้นบ้านตามแนวทางสำนักหน้าที่นิยม (Functionalism) กาญจนา แก้วเทพ (2539) ได้ให้แนวทางการวิเคราะห์สื่อพื้นบ้าน ในแง่มุมของการสื่อสารทางวัฒนธรรม เอาไว้อย่างน่าสนใจหลายประการ อาทิ

1. การให้คำนิยามคำว่า “วัฒนธรรม” สำหรับคำว่า “วัฒนธรรมหรือการสื่อสาร” นั้น สำนักหน้าที่นิยมจะถือว่าเป็นสถาบันย่อยอันดับหนึ่งของสังคม (สำนักนี้เปรียบเทียบกับสถาบันต่าง ๆ ของสังคมว่าเป็นประจักษ์วัตถุส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย ที่ต่างทำหน้าที่ของตนเองเพื่อความคงอยู่ของอินทรีย์โดยรวม) สถาบันนี้จะทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับเรื่องระบบค่านิยม (Value System)

2. จากระากฐานของทฤษฎีหน้าที่นิยมที่เห็นว่า ส่วนประกอบย่อยทุกส่วนจะต้องทำหน้าที่ของตัวเองให้ดีที่สุด เพื่อความมีเสถียรภาพของสังคมนั้นรวม (Stability) ดังนั้น ในการวิเคราะห์การทำหน้าที่ของสื่อพื้นบ้านนักวิเคราะห์ในสำนักนี้จึงจะค้นหาวิธีการทำหน้าที่ดังกล่าวที่เรียกว่า Integrative Function เช่น ในคนแต่ละชนชาติมักจะมี “ตำนาน” อธิบายต้นกำเนิดความเป็นมาของมนุษยชาติหรือของชนชาติตน

3. นอกเหนือจากหน้าที่สำคัญ คือ การรักษาเสถียรภาพให้สังคมโดยรวมแล้ว หากสังคมนั้นต้องการสืบทอดชีวิตให้ยืนยาวต่อไป บรรดาสถาบันย่อยของสังคม รวมทั้งสื่อพื้นบ้านก็มีหน้าที่อบรม (Socialization) การทำหน้าที่ดังกล่าวของสื่อพื้นบ้านจะมองเห็นได้อย่างชัดเจนที่สุดในการเล่นพื้นบ้านของ

เด็ก เช่น รีรีข้าวสาร หมากเก็บ มอญซ่อนผ้า เสือตกถัง หรือเนื้อหาในเพลงกล่อมเด็ก หรือเพลงร้องเล่นของเด็ก ๆ เช่น จันทน์เจ้าขา ขอข้าวขอแกง เป็นต้น บางครั้งเราเรียกการทำหน้าที่นี้ว่า “การถ่ายทอดทางวัฒนธรรม” (Cultural Transmission)

4. เนื่องจากในสังคมประกอบด้วยคนจำนวนไม่น้อย ดังนั้น แม้การอบรมบ่มเพาะก็ไม่อาจให้หลักประกันได้ว่า สมาชิกในสังคมจะเชื่อฟังและปฏิบัติตามเสมอไป ดังนั้น สื่อพื้นบ้านจึงต้องทำหน้าที่อีกแบบหนึ่ง คือ การควบคุมทางสังคม (Social Control) ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดคือ บรรดาความเชื่อที่เป็นข้อห้ามต่างๆ เช่น ถ้าจิ้งจกตก ไม่ควรออกนอกบ้าน ถ้าเขาแค้นผ่านหน้าบ้าน ให้รีบเก็บเสื้อผ้า หรือการสร้างศาลปู่เฒ่าไว้ตามบ่อเกลือ และมีข้อห้ามว่า จะเอาเกลือไปต้มใช้ได้เท่าที่ต้องการเท่านั้น ห้ามโลภ ห้ามสะสม นิทานเรื่องถอนขนห่านทองคำไปขายก็มีหลักการควบคุมความโลภแฝงอยู่ในเนื้อหาเช่นกัน

ข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัย จึงมีความสอดคล้องกับทฤษฎีการทำหน้าที่ดังกล่าว นั่นคือ ผู้ให้ข้อมูลเกือบทั้งหมดมองว่า เพลงพื้นบ้านเป็นความภาคภูมิใจในแง่ของการเป็นประเพณีที่ทรงค่า การมีเพลงพื้นบ้านของแต่ละท้องถิ่นเป็นการอนุรักษ์ภาษา การแต่งกาย การรำยรำ รวมถึงเครื่องดนตรี ของแต่ละท้องถิ่นเอาไว้ ดังนั้น การอนุรักษ์วัฒนธรรมเพลงพื้นบ้านก็คือการอนุรักษ์ประเพณีที่ดีงามของชาติเอาไว้ ในส่วนนี้เพลงพื้นบ้านจึงทำหน้าที่ สืบทอดวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมให้ยืนยาวต่อไป หรืออาจเรียกว่าเป็นการทำหน้าที่ใน “การถ่ายทอดทางวัฒนธรรม”(Cultural Transmission)

นอกจากนั้น ข้อค้นพบจากการวิจัยที่พบว่า การสื่อสารทางวัฒนธรรมของเพลงพื้นบ้านที่ถือว่าเป็นรากเหง้าที่แสดงถึงความเป็นมาของแต่ละท้องถิ่นทั้งในแง่ของภาษา การเล่าเรื่อง และเรื่องราว ที่มีอยู่ในเพลงพื้นบ้านนั้น พบว่ามี “การสื่อสารและการแสดงออกของเพลงในรูปแบบของความบันเทิง และความสนุกสนานเป็นหลัก ซึ่งจะสื่อสารออกมาทั้งในด้านการแต่งกายและการรำยรำ ให้เข้ากับท่วงท่าของเพลง” “เพลงพื้นบ้านแต่ละพื้นถิ่น มีการใช้ภาษาเฉพาะตัว และเรื่องราวที่มีอยู่ในเพลงพื้นบ้านนั้น เป็นเนื้อหาที่เน้นไปที่การต่อกระหว่างฝ่ายชายและฝ่ายหญิง การข่มขืน และการเกี้ยวพาราสีการเล่นและร้องดังกล่าวก่อให้เกิดการสื่อสารภายในชุมชน ทำให้เกิดความรักความสามัคคี” ซึ่งมีความสอดคล้องกับผลการศึกษาของ นักวิชาการเยอรมันในสำนักแฟรงค์เฟิร์ต (กาญจนา แก้วเทพ, 2539) โดยได้กล่าวเปรียบเทียบหน้าที่ของสื่อพื้นบ้านเพื่อเปรียบเทียบกับสื่อมวลชนว่า สื่อพื้นบ้านมีหน้าที่มากกว่า (ผู้วิจัยขอถือว่า “เพลงพื้นบ้าน” ทั้งหมดในงานวิจัย คือ ส่วนหนึ่งของสื่อพื้นบ้านดังกล่าว) หน้าที่ต่าง ๆ ได้แก่

(ก) ทำหน้าที่ปลดปล่อยแรงผลักดันทางเพศ ตัวอย่างเช่น การเล่นเพลงลำตัด ประเพณีชิงครกชิงสากในภาคอีสาน

(ข) สร้างความสามัคคีระหว่างคนกลุ่มต่าง ๆ เช่น ประเพณีการแข่งขันหรือแข่งตีกองระหว่างหมู่บ้าน

(ค) ช่วยให้คนพัฒนาด้านภูมิปัญญา เช่น การเล่นปริศนาคำทาย การดูภาพวิวัฒนาการตามฝาผนังโบสถ์

(ง) ทำการวิพากษ์วิจารณ์สังคมที่เป็นอยู่ในสังคมไทย

(จ) ทำหน้าที่ให้การศึกษาและสร้างความสำนึกทางการเมือง เช่น ในเพลงกล่อมเด็กหรือในการเล่นหนังตะลุง จะมีเนื้อหาทางการเมืองบรรจุอยู่

(ฉ) มีลักษณะสัมพันธ์กับชีวิต ก่อให้เกิดการทบทวนชีวิต เช่น พวกตัวตลกในลิเกหรือหนังตะลุง มักจะเป็นสื่อคนในท้องถิ่นนั้น และแสดงทัศนะต่อความเป็นไปของชุมชน พิธีแห่นางแมวหรือการทำบุญประพาศข้าวก็แสดงความสัมพันธ์กับชีวิตของชาวนาเช่นกัน

(ช) มีหน้าที่ให้ความบันเทิง เหมือนหน้าที่ของสื่อมวลชนโดยทั่วไป

2. ข้อค้นพบที่ว่า เพลงพื้นบ้านในแต่ละท้องถิ่นนั้น มีจุดเด่นแตกต่างกัน อีกทั้งมีความเหมือนและความแตกต่างกันในบางส่วนนั้นผู้วิจัยใคร่ขอกล่าวถึง R. Benedict อีกครั้งที่กล่าวไว้ว่า “วัฒนธรรมไม่มีสูตรสำเร็จ มีแต่การแลกเปลี่ยนถ่ายทอดกัน” จนกระทั่งถึงข้อสรุปของ C. L. Strauss ที่เสนอต่อไปอีกก้าวหนึ่งว่า “วัฒนธรรม

ของมนุษยชาติทั้งหมดนั้นมีส่วนที่เป็นเอกภาพร่วมกัน (unity) และส่วนที่แตกต่างเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว (variety) ดังนั้น ทั้ง ๆ ที่อาจจะเห็นการแสดงออกต่างกัน ก็ล้วนแล้วแต่มีเอกภาพร่วมกัน คือมีโครงสร้างที่เป็นสากล” (กาญจนา แก้วเทพ, 2539)

“จุดเด่น ความเหมือนและความต่างของเพลงพื้นบ้านในแต่ละพื้นที่” นั้นจากงานวิจัยพบว่าเพลงพื้นบ้านมีความเหมือนกันมากที่สุดคือ วิธีในการร้อง ที่เน้นความสนุกสนานเป็นส่วนใหญ่ มีการหยอกเย้า และการเกี้ยวพาราสีโดยเฉพาะเพลงในกลุ่มที่เรียกว่า “เพลงปฏิพากย์” ซึ่งหมายถึงเพลงที่ใช้ร้องว่าแก่นเป็นกลอนสดเป็นทำนองแก้กรรมกัน ซึ่งผู้ร้องทั้งชายและหญิง จะต้องใช้ปฏิภาณไหวพริบโต้ตอบกันอย่างทันควัน” และมีความต่างในแง่ “การใช้ดนตรีประกอบเพลงในแต่ละพื้นที่อาทิ บางพื้นที่ใช้เพียงการปรบมือให้เข้าจังหวะ บางพื้นที่มีการเคาะกลอง หรือมีเครื่องดนตรีเฉพาะอย่างมโหรี เป็นต้น” ส่วนเรื่องให้ผู้ให้ข้อมูลเห็นว่า “ควร” ทำให้เกิดขึ้นมี 2 ประเด็นที่น่าสนใจคือ “ควรพยายามช่วยกันอนุรักษ์ภาษาที่เป็นจุดเด่นของแต่ละท้องถิ่นเอาไว้ โดยหากปรากฏในเพลงพื้นบ้านก็จะช่วยได้มาก เพราะภาษาแสดงความเป็นพวกพ้องเดียวกัน” และ “สำหรับเพลงพื้นบ้านที่ไม่มีเนื้อร้องอย่างมโหรี ควรมีการประยุกต์ให้มีเนื้อเพลง ทำให้ร้องตามได้ เหมือนที่เด็กและเยาวชนร้องเพลง จะทำให้ง่ายแก่การจดจำของคนรุ่นหลัง”

3. ข้อค้นพบด้าน วิธีการในการถ่ายทอดและอนุรักษ์สืบสานเพลงพื้นบ้านรวมถึงผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการอนุรักษ์สืบสานเพลงพื้นบ้าน นั้น

ในประเด็น “ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการอนุรักษ์สืบสานเพลงพื้นบ้าน” นั้นผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่า “ภาครัฐ” ควรเข้ามามีส่วนช่วยมากที่สุดโดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ความช่วยเหลือในแง่ของงบประมาณ และการหางานแสดง แห่แสดงความสามารถให้กับพ่อเพลงแม่เพลงเหล่านี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในงานใหญ่ ๆ ของทางราชการ อาทิ การแสดงเพื่อต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง รวมถึงมีความต้องการให้ความช่วยเหลือในด้านการประชาสัมพันธ์ข้อมูลทั้งในด้านการแสดง ตำแหน่งที่ติดต่อ รวมถึงทราบข้อมูลแกนนำที่สามารถเชื่อมตัวกับพ่อเพลงแม่เพลงต่าง ๆ ได้

ส่วนด้านสื่อมวลชน ชุมชนและสถานศึกษา รวมถึงนักวิชาการนั้น ผู้ให้ข้อมูลมองว่า มีส่วนช่วยเหลือสืบทอดในลำดับต่อมาในหลาย ๆ แง่มุม แต่สื่อมวลชน ผู้ให้ข้อมูลยังมองว่าส่วนใหญ่จะสนใจสื่อพื้นบ้านในระยะสั้น อาทิ นำเสนอรายการเพียงครั้งคราว และเป็นการมีส่วนร่วมในเชิงธุรกิจมากกว่าทำให้ขาดความต่อเนื่อง ดังนั้น ปัจจัยสนับสนุนให้เกิดการอนุรักษ์อย่างยั่งยืน จึงควรเป็นบุคคลที่เป็นเครือญาติรวมถึงพ่อเพลงแม่เพลง ซึ่งจะมีส่วนช่วยในการสืบทอดเพลงพื้นบ้านเหล่านี้ค่อนข้างสูง

ในแง่ของความสัมพันธ์ระหว่างสื่อเก่ากับสื่อใหม่ อย่างสื่อพื้นบ้านกับสื่อมวลชนนั้น เป็นเรื่องที่นักวิชาการด้านนิเทศศาสตร์ได้มีการพูดถึงกันมานานตั้งแต่ แนวทางแรก ที่มองว่าสื่อทั้งสองประเภทนั้นต่างพัฒนาไปตามเส้นทางของตัวเอง หรือ แนวทางที่สอง ที่มองว่าสื่อพื้นบ้านและสื่อมวลชนมีความสัมพันธ์ที่ขัดแย้งกัน และแนวทางที่สาม คือ แนวทางที่เห็นว่า “ความสัมพันธ์ระหว่างสื่อทั้งสองนั้นสามารถส่งเสริมซึ่งกันและกันได้”

วิธีคิดตามแนวทางที่สาม มีลักษณะปฏิเสธหลักการของแบบที่สอง และเห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างสื่อทั้งสองประเภทนั้น นอกจากไม่จำเป็นจะต้องขัดแย้งกันแล้ว ยังสามารถจะส่งเสริมซึ่งกันและกันได้อีก ซึ่งสามารถเห็นตัวอย่างจากการประสพการณ์จริงว่า สื่อพื้นบ้านชนิดใดที่สามารถจะปรับตัวและสามารถมาประสานใช้สื่อมวลชนได้ ก็สามารถจะมือนาคต่อไป ในทำนองเดียวกัน จากจุดยืนของสื่อมวลชน ก็ได้มีความพยายามที่จะนำเอาสื่อพื้นบ้านมาใช้ประโยชน์ให้เป็นสื่อเพื่อการพัฒนา นั่นคือ สื่อพื้นบ้านที่ใช้สื่อมวลชนเป็นช่องทางส่งเสริมในฐานะที่เป็นสื่อที่แพร่หลาย เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้อย่างกว้างขวางอันเป็นข้อจำกัดของสื่อพื้นบ้าน

ในส่วนสรุปสุดท้ายนี้ผู้วิจัยใคร่ขอเสนอแนวทางของ K Nair (1993) อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ (2552) ที่กล่าวถึงการวิเคราะห์ผู้รับสารในการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมว่า จำเป็นต้องดู 2 กระบวนการที่เกิดควบคู่

กัน คือ กระบวนการสื่อสาร (communication process) และกระบวนการมีส่วนร่วม (participation process) ในสองกระบวนการนี้ จะต้องพิจารณาผู้รับสารใน 2 แง่มุม

1. มีการสร้างโอกาสที่จะได้มองเห็นความต้องการที่แท้จริงและได้ใช้ความรู้ของชาวบ้านมากำหนดทิศทางของการเปลี่ยนแปลงชุมชนหรือไม่

2. ต้องพิจารณาว่าผู้รับสารมีการตัดสินใจที่เกิดมาจากการได้รับและได้ใช้ข้อมูลข่าวสารหรือไม่ เมื่อนามาปรับใช้กับกรณีศึกษาของการหาแนวทางในการถ่ายทอดและอนุรักษ์สืบสานเพลงพื้นบ้านดังกล่าวจึงสามารถปรับให้เข้ากับบริบทได้ดังรายละเอียด

1. ควรมีการสร้างโอกาสให้ชาวบ้านในชุมชนมองเห็นความสำคัญและคุณค่าของเพลงพื้นบ้านของตน ชาวบ้านในชุมชน ในที่นี้หมายถึงรวมถึง ชาวบ้านทุกระดับอายุ ตั้งแต่ เด็ก เยาวชน ประชาชนในวัยทำงาน และ ผู้สูงอายุ โดยที่ผู้นำชุมชน โรงเรียนในชุมชน วัดในชุมชน และภาครัฐ ควรเป็นแกนนำในการสร้างโอกาสดังกล่าว อีกทั้งควรหาโอกาสในการเปิดเวทีร่วมแสดงความเห็น และใช้ความรู้ของชาวบ้านดังกล่าวมากำหนดทิศทางความเป็นไปของ “เพลงพื้นบ้าน” ในแต่ละชุมชนต่อไป

2. เมื่อชาวบ้านทุกระดับในชุมชนอายุได้มองเห็นความสำคัญและคุณค่าของเพลงพื้นบ้าน รวมถึงอยากมีส่วนร่วม ดังที่ได้กล่าวไปแล้ว การพิจารณาถึงการตัดสินใจเข้ามามีส่วนร่วมดังกล่าวว่า เกิดจากการได้รับและได้ใช้ ข้อมูลข่าวสารที่ได้ส่งออกไปในการตัดสินใจ ก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่มีความสำคัญ เพราะนั่นคือ คำตอบของกระบวนการสื่อสารทางวัฒนธรรม ที่เกิดจากการเห็นคุณค่าและเกิดจากจิตสำนึกที่แท้จริงของชุมชน ย่อมทำให้เกิดการสืบทอดสืบสาน “เพลงพื้นบ้านดังกล่าว” อย่างยั่งยืน

ข้อสรุปของนักวิชาการด้านการสื่อสารหลายท่าน รวมถึงงานวิจัยชิ้นนี้จึงมีความเห็นว่า “ควรมีการให้ความสำคัญกับสื่อพื้นบ้าน อีกทั้งควรมีพื้นที่สำหรับสื่อพื้นบ้าน ในฐานะ “สถาบันการสื่อสารของสังคม” ด้วย อีกทั้งควรมีการนำ “เพลงพื้นบ้าน” มาปรับใช้จริง เพื่อการธำรงและพัฒนาสื่อพื้นบ้านของไทยให้คงอยู่ต่อไป

บรรณานุกรม

- กาญจนา แก้วเทพ. (2539). **สื่อสองวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์บุ๊คเซ็นเตอร์.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2544). **ศาสตร์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา**. กรุงเทพฯ: คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2552). **สื่อเล็กๆ ที่นำไปใช้ในงานพัฒนา**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- กาญจนา แก้วเทพ และคณะ. (2551). **การสื่อสารชุมชน**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- จุไรรัตน์ ทองคำชื่นวิวัฒน์. (2553). สื่อพื้นบ้านชาวมอญ: ประเพณีการรำเจ้า. **วารสารนิเทศศาสตร์**. 1(2), 24-35.
- วิรัตน์ เจริญผ่อง. (2542). **เพลงพื้นบ้านราชบุรีกับการสืบสานมรดกทางวัฒนธรรม มนุษยสังขมสาร**. มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง.
- บุษบา สุธีธร. (2551). **ประมวลสาระชุดวิชาปรัชญานิเทศศาสตร์และทฤษฎีการสื่อสาร หน่วยที่ 7**. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช: นนทบุรี.
- เยาวลักษณ์ ธันธนาพรชัย. (2550). เพลงพื้นบ้านและเพลงแจ๊สของชาวอเมริกันเชื้อสายแอฟริกา. **วารสารรามคำแหง**. 24(4), 211-230.
- Howley, K. (2005). **Community Media**. Cambridge: Cambridge university press.

ภาพและตารางอ้างอิง

ตาราง 1 แสดงวิธีการในการถ่ายทอดและอนุรักษ์สืบสานเพลงพื้นบ้าน

วิธีการในการถ่ายทอดและการอนุรักษ์สืบสาน	ผู้ใหญ่บ้าน	ผู้นำความคิดเห็น	วัฒนธรรมอำเภอ	แม่เพลง	วัฒนธรรมอำเภอ	พ่อเพลง
(1) ด้านเนื้อหาของเพลงพื้นบ้านควรมีผู้บันทึกเนื้อหาของเพลงเหล่านั้นอย่างถูกต้องเป็นรูปธรรมเพื่อส่งต่อให้กับคนรุ่นต่อไป	✓					
(2) โรงเรียน วงการศึกษา ควรมีภาคผนวกเรื่องเพลงพื้นบ้านของแต่ละท้องถิ่นเพิ่มเข้ามา หรือมีการนำการตลาดเข้ามาช่วยในการเผยแพร่		✓				✓
(3) การสืบสานในแง่ของอุปกรณ์ประกอบที่แนบเนื่องมากับกิจกรรมการร้องและเล่น อาทิ อุปกรณ์ประกอบ หรือการแต่งกาย			✓			
(4) การเพิ่มโอกาสในการแสดงร่วมกัน ตามวาระพิเศษต่าง ๆ ของอำเภอ หรือ การนำผู้สูงอายุที่เป็นพ่อเพลงแม่เพลงไปร้องเพลงพื้นบ้านกับเยาวชนรุ่นใหม่ตามสถานที่จัดงานสำคัญ ๆ ของจังหวัด				✓		
(5) การนำเยาวชนมาฝึกการร้องและแสดง โดยมีการจัดกระทำอย่างเป็นรูปธรรม					✓	
(6) ครอบครัวต้องให้ความสำคัญโดยการชักชวนเยาวชนร่วมชม พ่อเพลงแม่เพลงเล่นและร้อง เพื่อเป็นการสร้างจิตสำนึกและน้อมนำใจให้สนใจและเห็นคุณค่าในเบื้องต้น		✓		✓		✓